

K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989 III

V dňoch 26. a 27. mája 2008 sa na pôde Prešovskej univerzity v Prešove uskutočnil štvrtý medzinárodný vedecký seminár orientovaný na literárnovednú reflexiu literatúry po roku 1989. Podujatie organizované Inštitútom slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity nadviazalo na koncept predošlých ročníkov (K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry deväťdesiatych rokov 20. storočia, 22. – 23. máj 2002; K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989, 27. – 28. máj 2004; K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989 II, 22. – 23. máj 2006) akcentujúci vývinové tendencie literatúry s orientáciou na jej hodnotovú hierarchizáciu. Zároveň poskytlo diskusný priestor domácim i zahraničným odborníkom, jednak vedeckým pracovníkom strednej a mladšej generácie, jednak doktorandom, predovšetkým z domovského pracoviska.

Prezentované príspevky možno z hľadiska zamerania rozdeliť do troch oblastí.

Najviac autorov sa zameralo na analytickú interpretáciu vybraných diel s dôrazom na ich poetologické aspekty. Príspevky analyzovali prevažne prózu (uvádzam ich v enumeratívnom prehľade: Markéta Andričíková priblížila poetiku próz Mareka Vadasa z hľadiska motívu smrti; Zuzana Dragulová zdôraznila intervenciu postmoderných postupov v posledných historických románoch Antona Hykischeho *Milujte kráľovnú* a *Spomeň si na cára*; Zuzana Ištvánfyová analyzovala fikčný svet prózy *Zjavenie* Pavla Vilikovského s dôrazom na odraz individuálneho vedomia autora a autobiografických črt hlavného protagonistu; Alžbeta Kalamárová inter-

pretovala vzťah medzi funkciou ženskej protagonistky a mužského protagonistu v próze Ireny Brežnej *Psoriáza, moja láska* na základe archeotypálneho rozprávkového modelu; Milan Kendra sa zamerával na funkcie anticipácie pri modelovaní komických disproporcií v próze Daniely Kapitáňovej *Kniha o cintoríne*; Jaroslav Kušnir analyzoval fikčnosť a postmoderné gesto v prózach Tomáša Horvátha cez konkrétne texty zo zbierky *Zverstvo*; aspektmi literárnej komunikácie v poviedke *Doba, v ktorej žijeme* Pavla Rankova sa zaoberala Marianna Macášková; na analýze postavy matky a realizácii vzťahu matka – dcéra v próze Etely Farkašovej *Po dlhom mlčaní* demonštroval Rafal Majerek feministické tendencie autorky, pričom prózu konfrontoval s Kafkovým textom *List otcovi*; Marek Mítka porovnal intertextualitu u Ballu a Horvátha a polemizoval s kritickou recepciou ich diel; Soňa Pariláková pri reflexii diel Ireny Brežnej *Na slepačích krídlach* a *Tekutý fetiš* vychádzala z hodnotového statusu postáv a autentickejšť autorskej výpovede; Jana Pácalová analyzovala prózu Svetlany Žuchovej z hľadiska naplnenia autorského zámeru; Zuzana Petříková poukázala na podobu gýču v Klimáčkovej próze *Satanove dcéry*; Ján Šveda priblížil poviedkový súbor Ladislava Ťažkého *Smrť obchádza štadióny* z hľadiska nasycovania textu publicistickými tendenciami; Hana Valcerová interpretovala prózu Milana Zelinku *Teta Anula*; Katarína Zelinová porovнала román Virginie Woolfovej *Orlando* s *Eskortou* Michala Hvoreckého z hľadiska realizácie spoločného motívu premeny mužského protagonistu na ženu), poézie sa dotkli iba okrajovo (Lucia Paraličová interpretovala ostatnú básnickú zbierku Ivana Štrpku *Desať elégií*). Autori sa tiež venovali nebeletristickým

žánrom (Dana Kršáková predstavila esejistickú tvorbu Ladislava Balleka ako tematický pendant celého korpusu jeho prozaického diela), literatúre pre deti a mládež (Štefan Fedor priblížil básnickú tvorbu Valentína Šefčíka určenú detskému percipientovi; Zuzana Stanislavová spracovala prehľad nových, inovatívnych a detabuizovaných tém v próze pre deti a mládež, pričom na konkrétnych príkladoch upozornila na spôsob ich autorského uchopenia a funkčného uplatnenia v texte, ktoré sa stále redukuje na vyhmätávanie možnosti a hľadanie spôsobu spracovania bez hlbšieho a presvedčivejšieho stvárnenia), ako aj – tradične na prešovských podujatiach – prienikovým žánrom (Peter Karpinský priblížil transformácie a podoby národných motívov v komiksoch; Alena Kyselová sproblematicovala divadelnú realizáciu Karáskových hier; Adela Mitrová ponúkla stručný prehľad súčasného fungovania rozhlasovej hry, naznačila problémy tohto žánru a jeho realizácie, ako aj hodnotové kontexty).

Druhú skupinu zastupovali analyticko-syntetizujúce príspevky reflektujúce vybrané poetologické problémy a vývinové tendencie najmladšej literárnej produkcie. Zoltán Rédey priblížil pišťankovsko-taragelovskú líniu mystifikačno-ironizačnej výpovednej stratégie v chronologickom priereze od iniciačných próz týchto autorov (pričom trilógiu *Rivers of Babylon* označil ako najkomplexnejší literárny obraz spoločnosti po roku 1989) cez jednotlivé autorské transformácie v tvorbe ďalších prozaikov až po pokusy prekonať ju (na príklade próz Karola D. Horvátha). V súvislosti s otázkou spoločenského románu upozornil na to, že tento žánr je napriek ustavičným výhradám v ponovembrovej próze dostatočne zastúpený, hoci etablovaní autori (Stanislav Rakús, Pavel Vilikovský, Dušan Mitana) sa tematizácii aktuálnej súčasnosti vyhýbajú. Iniciátorka a organizátorka podujatia Marta Součková načrtla problémy typológie prózy autorov debutujúcich po roku 1989. Hoci zdôraznila, že neexistuje žiadne generačné ani poetologické kritérium, na základe ktorého by bolo možné vytvoriť takúto typológiu, pri pokuse poukázať na nemožnosť vytvorenia typológie,

ktorú si stanovila za výskumný cieľ, produktívne demonštrovala celé spektrum vývinových tendencií a charakteristík najmladšej prózy (radikálnejšie popieranie predošlých autorských gest, odklon od beletrie, nové motívy; zmena exkluzívneho na uniformné, inštalácie cudzích textov, strata vlastného hlasu, autorské dvojice a anonymizácia autora, vyčleňovanie špecifických literárnych funkcií a pod.). Aplikovanie mimoliterárnych kritérií (próza ženských autoriek, populárna literatúra atď.) sa tak napriek Součkovej skepticizmu ukázalo ako potenciálne uspokojivé východisko na vytvorenie prehľadu štruktúrovania a tendencií prózy posledných dvadsiatich rokov podobne, ako to na materiáli českej beletrie ukázal Lubomír Machala (*Literárni bludište. Bilance polistopadové prózy* z roku 2001).

Poslednú skupinu tvorili príspevky reflektujúce vybrané literárnovedné problémy (Iveta Drzewiecka na pozadí súčasných teoretických koncepcií stvárnila problém vizuality a textuality a zamyslela sa nad problémom ich hraníc; Ján Gavura sa pokúsil identifikovať hodnotové kritériá, na základe ktorých by bolo možné uvažovať o „ideálnej básni“ ako univerzálne a nadčasovo esteticky a axiologicky pôsiacom umeleckom texte, ktorého recepcia a pôsobenie nie sú závislé od časopriestorových a kultúrno-politických rámcov; Monika Kekeliaková sa sústredila na kritickú reflexiu jediného autora tohto zoskupenia, Paľa Olivu, po roku 1989; na základe vlastnej prekladateľskej skúsenosti s textami Jána Zambora, Jána Sabola, Hany Valcerovej-Bacigálovej, Jána Gavuru, Ladislava Šimona a Jozefa Leikerta Viktoria Liashuk priblížila problematiku transponovania axiologickej základne básne, ktorým je podľa autorky symbol, z originálu do prekladu; prehľadnú typológiu detského narátora v textoch pre deti od Jána Milčáka, Alžbety Verešpejovej, Petra Karpinského a Stanislava Rakúsa ponúkol Matúš Macurák; literárnohistorickú reflexiu katolíckej moderny priblížila Edita Príhodová; tradične najexaktnejšie literárnoteoreticky ladený príspevok ponúkol Ján Sabol, keď v kategóriách symetrie a asymetrie textovej štruktúry ukázal

problematiku analýzy štruktúrovania umeleckého textu zo semiotického hľadiska), ako aj otázky literárneho života (počnúc možnosťou napísať literárne dejiny, cez charakter a nedostatky literárnovedných publikácií – predovšetkým vysokoškolských a pedagogických príručiek, prehľadových, parciálnych a syntetických textov –, problémy kritickej reflexie literárnych textov a reflexie tejto reflexie, profesné kompetencie inštitúcií skúmajúcich literatúru, generačné zameranie literárnych vedcov až po vybrané javy súvisiace s vydavateľskou praxou, publikačnými možnosťami a preferenciami, ako ich torzovito zrekapituloval Jaroslav Šrank).

Z pozoruhodnejších referátov, ktoré popri vyššie reflektovaných príspevkoch Marty Součkovej a Zoltána Rédeya najvýraznejšie zodpovedali požiadavkám podujatia artikulovať hodnotovné rámce literárnej produkcie, formulovali inovatívne koncepty prístupu k literatúre a/alebo vyvolali najefektívnejšiu diskusiu, treba spomenúť výstup Barbary Suchoň-Chmiel a jej koncept výkladu biografickej literatúry založený na rôznych funkciách vypovedajúceho subjektu k vypovedanému, ktorý autorka prirovnala k súdnemu procesu (autor ako obvinený, svedok, obhajoba – pričom jednotlivé prístupy ilustrovala na ukážkach konkrétnych textov), metodologicky inovatívny pohľad na problematiku hraničnosti v národných literatúrach Radoslava Passiu v koncepte „východokarpatského

hraničného areálu“, v ktorom je namiesto jazykového kritéria určujúci regionálny nadjazykový (priestorový) rámec kultúry, a napokon invenčnú analýzu poetiky Michala Habaja, ktorú Ľubica Somolayová realizovala prostredníctvom netradičného metodologicko-interpretáčného aparátu (interpretáciou stvárnenia a funkcií módy a tradície v básnikových prvých zbierkach). Týmto postupom referujúca odkryla špecifickú poetiku Habajovej poézie, s ktorými si literárna kritika doteraz nevedela poradiť, a súčasne básnika hodnotovo ukotvila v priestore literárnej tradície.

V súvislosti s potenciálnymi závermi, ktoré by mali modelovať isté hodnotiace hľadisko na realizovaný seminár, sa nemožno vyhnúť otázke, do akej miery splnilo podujatie svoj cieľ. Potreba systematicky a predovšetkým kompetentne reflektovať literatúru po roku 1989 z roka na rok narastá a situácia je – už teraz a najmä vo svetle doposiaľ realizovaných projektov – alarmujúca. Na tomto mieste preto treba obzvlášť vyzdvihnúť iniciatívu Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií, ktorý sa ako jediné univerzitné pracovisko na Slovensku reflexiou porevolučnej literárnej produkcie už niekoľko rokov vytrvalo zaoberá, ktoré odbornú diskusiu na túto tému samo iniciovalo a urobilo z nej tradíciu.

Jana Pácalová